

Yerli dizilerdeki yaşlı karakterlere ilişkin seyirci algısı ve bir aykırı olarak Esmâ Boran örneği:

Olağan yaşlılar

ELİFCAN ÇELEBİ - ASYA SAYDAM

Grace and Frankie dizisinden bir sahne: 70'li yaşlarındaki iki arkadaş, Frankie ve Joan-Margaret, yaya yolunda karşıdan karşıya geçmeye çalışırlar. Ancak, yeşil ışık yaşlı birinin karşıya geçebilmesi için çok kısa yanmaktadır. Ellerinden geldiğince hızlı yürüseler de birkaç kez denemelerine rağmen bir türlü karşıya geçmeyi başaramazlar.

– Frankie: “Buna ne denir biliyor musun?”

– Joan-Margaret: “Yorucu mu?”

– Frankie: “Hayır, yaş ayrımcılığı denir. Bu ışık 60 yaşından büyükler için fazla kısa yanyor.”

Dünya Sağlık Örgütü'nün yayımladığı verilere göre, dünya üzerindeki 60 yaş üstü nüfusun 2015'ten 2050'ye kadar iki katına çıkması bekleniyor.¹ Benzer şekilde, istatistikler Türkiye toplumunun gitgide yaşlanacağını gösteriyor. TÜİK'in 2012'den beri her yıl yayımladığı “İstatistiklerle Yaşlılar” haber bültenine göre, yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 yaş ve üstü yaştaki bireylerin sayısı 2014'ten 2018'e %16 arttı ve toplam nüfus içerisindeki oranı %8,8'e yükseldi.² Türkiye'nin nüfusunun genç olduğu söylemi, kaba doğum oranının %2 civarında olduğu düşünülürse, zamanla bir mite dönüşecek gibi duruyor. Demografik verilerdeki yansımalara paralel olarak, yaşlılar gündemden güne politika gündemlerinde ve tartışmalarında artan oranda yer buluyor.³ Yaşlı-dostu kent-

ler ve yaşlı-dostu dünya⁴ gibi kavramların kullanımını gitgide yaygınlaştırıyor.

Ancak, yaşlanmanın ve yaşlı bireylerin popüler kültürdeki yansımalarına baktığımızda demografik verilerde ve politika gündemlerinde gördüğümüz aktif yaşlanma ve her boyutuyla yaşlanmaya hazırlık gibi tartışmaların aksine, yaşlıların eksik temsili ve negatif görselleştirilmesi ile karşılaşmıyoruz. Özellikle görsel medyada, yaşlılara dair kalıplaşmış yargılar (stereotipler) ve yaşlılık mitleri olarak adlandırılan temsillerle karşılaşmak mümkün. Tam da bu nedenle, yaşlıların popüler kültürdeki yansımaları incelenecek önemli bir konu olarak karşımıza çıkıyor.

Bu bağlamda bu yazıda ele aldığımız konu, yaşlılık mitleri ve görsel yaşlılık kavramları ışığında Türkiye'deki yerli dizilerdeki yaşlı karakter algısını incelemek ve *İstanbul Gelin* dizisindeki Esmâ Boran karakterini bir aykırı/istisnai yaşlı yerli dizi karakteri örneği olarak ele almaktır. 430 katılımcı ile yerli dizilerdeki yaşlı karakterler üzerine gerçekleştirdiğimiz *online* anket verileri ışığında, izleyiciler tarafından hangi yerli dizi karakterlerine yaşlı dendiği, yaşlılığın yerli dizi karakterleri üzerinden nasıl tanımlandığı ve bu algı üzerinden yaşlılık mitlerinin ve görsel

1 “Ageing and health”, Dünya Sağlık Örgütü, 2018, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>.

2 TÜİK, “İstatistiklerle Yaşlılar, 2018”, 2019.

3 Uluslararası ölçekte yaşlanmanın ve her yaşta bireylerin katılabileceği bir toplum inşa etmenin önemini kurumsal bir mesele olarak ele alınmasına örnek olarak Birleşmiş Milletler - Yaşlanma Birimi: “United Nations For Ageing”, Department of Economic and Social Affairs, erişim 07 Mayıs 2019, <https://www.un.org/development/desa/ageing/what-we-do.html>. Hükümetin 2019 yılını “Yaşlı Yılı” ilan etmesi ise, konunun ulusal ölçekte de önem teşkil ettiğini göstermektedir. Şubat 2019'da gerçekleştirilen “1. Yaşlılık Şurası” için: “1. Yaşlılık Şurası”, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019, <http://www.yasliliksurasi.gov.tr/sura-hakkinda.html>.

4 “Age-Friendly World”, World Health Organization, 2016, <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/>.

Olağan Yaşlılar:

Yerli Dizilerdeki Yaşlı Karakterlere İlişkin Seyirci Algısı

ve Bir Aykırı Olarak Esmâ Boran Örneği

Elifcan Çelebi¹

Asya Saydam²

(“Grace and Frankie” dizisinden bir sahne: 70li yaşlarındaki iki arkadaş, Frankie ve Joan-Margaret, yaya yolunda karşıdan karşıya geçmeye çalışırlar. Ancak, yeşil ışık yaşlı birinin karşıya geçebilmesi için çok kısa yanmaktadır. Ellerinden geldiğince hızlı yürüseler de birkaç kez denemelerine rağmen bir türlü karşıya geçmeyi başaramazlar.)

- Frankie: "Buna ne denir biliyor musun?"

- Joan-Margaret: "Yorucu mu?"

- Frankie: "Hayır, yaş ayrımcılığı denir. Bu ışık 60 yaşından büyükler için fazla kısa yanyıyor."

Dünya Sağlık Örgütü'nün yayınladığı verilere göre, dünya üzerindeki 60 yaş üstü nüfusun 2015 yılından 2050 yılında kadar iki katına çıkması bekleniyor.³ Benzer şekilde, istatistikler Türkiye toplumunun git gide yaşlanacağını gösteriyor. TÜİK'in 2012 yılından beri her yıl yayınladığı "İstatistiklerle Yaşlılar" haber bültenine göre, yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 yaş ve üstü yaştaki bireylerin sayısı 2014 yılından 2018 yılına, %16 arttı ve toplam nüfus içerisindeki oranı %8,8'e yükseldi.⁴ Türkiye'nin nüfusunun genç olduğu söylemi, kaba doğum oranının %2 civarında olduğu düşünülürse, zamanla bir mite dönüşecek gibi duruyor.

Demografik verilerdeki yansımalara paralel olarak, yaşlılar gündem günden güne politika gündemlerinde ve tartışmalarında artan oranda yer buluyor.⁵ Yaşlı-dostu kentler ve yaşlı-dostu dünya⁶ gibi kavramların kullanımı gitgide yaygınlaşıyor.

¹ Max Planck Enstitüsü, Social and Political Constitution of the Economy programı, doktora adayı

² Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, doktora adayı

³ "Ageing and health", Dünya Sağlık Örgütü, 2018, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>.

⁴ TÜİK, "İstatistiklerle Yaşlılar, 2018", 2019.

⁵ Uluslararası ölçekte yaşlanmanın ve her yaşta bireylerin katılabileceği bir toplum inşa etmenin önemini kurumsal bir mesele olarak ele alınmasına örnek olarak Birleşmiş Milletler – Yaşlanma Birimi: "United Nations For Ageing", Department of Economic and Social Affairs, erişim 07 Mayıs 2019, <https://www.un.org/development/desa/ageing/what-we-do.html>. Hükümetin 2019 yılını "Yaşlı Yılı" ilan etmesi

Ancak, yaşlanmanın ve yaşlı bireylerin popüler kültürdeki yansımalarına baktığımızda demografik verilerde ve politika gündemlerinde gördüğümüz aktif yaşlanma ve her boyutuyla yaşlanmaya hazırlık gibi tartışmaların aksine, yaşlıların eksik temsili ve negatif görselleştirilmesi ile karşılaşyoruz. Özellikle görsel medyada, yaşlılara dair kalıplaşmış yargılar (stereotipler) ve yaşlılık mitleri olarak adlandırılan temsillerle karşılaşmak mümkün. Tam da bu nedenle, yaşlıların popüler kültürdeki yansımaları incelenecek önemli bir konu olarak karşımıza çıkıyor.

Bu bağlamda bu yazıda ele aldığımız konu, yaşlılık mitleri ve görsel yaşlılık kavramları ışığında Türkiye’deki yerli dizilerdeki yaşlı karakter algısını incelemek ve *İstanbul Gelin* dizisindeki Esmâ Boran karakterini bir aykırı/istisna yaşlı yerli dizi karakteri örneği olarak ele almaktır. 430 katılımcı ile yerli dizilerdeki yaşlı karakterler üzerine gerçekleştirdiğimiz online anket verileri ışığında, izleyiciler tarafından hangi yerli dizi karakterlerine yaşlı dendiği, yaşlılığın yerli dizi karakterleri üzerinden nasıl tanımlandığı ve bu algı üzerinden yaşlılık mitlerinin ve görsel yaşlılık kavramının nasıl tartışılabileceğini değerlendirdik.

Yaşlı kadın bir karakter olan Esmâ Boran’ın, “görünmezlerin kesişimi” olarak kavramsallaştırdığımız toplumsal pozisyonuna rağmen, görsel yaşlılığın üç bileşenine de aykırı olması ve anket katılımcıları tarafından en akılda kalan yaşlı karakter olarak gösterilerek detaylı tanımlanabilmesi, görsel yaşlılık ile izleyici algısı arasında ilişki kurulabileceğini gösteriyor; ve bu karakteri aykırı bir örnek olarak ele almayı ilginç kılıyor.

Yaşlılığın ve Yaşlanmanın Görsel Medyadaki Tezahürleri

Görsel, basılı, işitsel medya da dahil olmak üzere tüm medya içerikleri toplumsal pratiklerin sürekli bir yansımalarını oluşturur.⁷ Bu yansıma, toplumsal kesimleri ve “diğerlerini” anlayabilmeyi ve onlara dair fikir edinmeyi sağlar.⁸ Gündelik pratikleri etkilemenin yanı sıra, yaşlılık kavramı üzerinden düşünecek olursak, yaşlılarla olan gündelik pratiklerimizi ve aynı zamanda “yaşlı olmayı” nasıl gördüğümüzü, yaşlılığa ilişkin yerleşik stereotiplerin ve mitlerin

ise, konunun ulusal ölçekte de önem teşkil ettiğini göstermekte. Şubat 2019’da gerçekleştirilen “1. Yaşlılık Şurası” için: “1. Yaşlılık Şurası”, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019, <http://www.yasliliksurasi.gov.tr/sura-hakkinda.html>.

⁶ “Age-Friendly World”, World Health Organization, 2016, <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/>.

⁷ Eugène Loos ve Loredana Ivan, “Visual Ageism in the Media” (Springer, Cham, 2018), 164.

⁸ Işıl Demir, “Mizah Dergilerinde Yaş Ayrımcılığının Yeniden Üretimi”, *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi* 1, sayı 1 (31 Aralık 2017): 57–75.

anlaşılmasını sağlar. Bu sebeple, medya üzerinden temsillere bakmak yaşlılığa ilişkin sosyal inşanın nasıl gerçekleştiğini ve nasıl sürdürüldüğünü anlamamıza yardımcı olur.⁹

Televizyon izlemenin, insanların davranış ve tutumlarını etkileyecek gündelik hayata dair mesajlar verdiği yaygın olarak kabul edilmektedir.¹⁰ Ayrıca, yetişkinlerin, televizyonu, hayatı gerçekçi bir şekilde yansıttığını kabul etmesi nedeniyle, kişilerin kendi hayatlarıyla bağ kurarak sorunlarını anlamalarına ve kararlar almalarına sebep olduğu da araştırmalarda gösterilmiştir.¹¹ TÜİK 2015 Zaman Kullanım Araştırması'na göre, bireylerin boş zamanlarında en fazla yaptıkları faaliyet %94,6 ile televizyon seyretmek.¹² Yani, Türkiye toplumu boş zamanının neredeyse tamamını televizyon izleyerek değerlendiriyor. Bu veriden yola çıkarak, televizyonda yaşlılığa ve yaşlı olmaya dair nasıl bilgi üretildiği önemli bir kaynak olarak ele alınabilir. Tam da burada, Türkiye'de 90'lı yılların sonunda başlayan ve özellikle İstanbul'da büyüyen dizi sektörü ile sayısal olarak da artan dizilerin,¹³ gündelik hayatı belirlemede oldukça büyük bir rolü olduğunu söylemek mümkün.¹⁴

Bugüne kadar, yaşlıların, medyadaki temsillerine ilişkin farklı pek çok alanda çalışmalar yapılmıştır. Yazılı, görsel ve işitsel mecralarda, örneğin televizyon programlarında, reklamlarda, dizilerde, gazetelerde ve diğer kitle iletişim araçlarında, yaşlıların temsiline odaklanılmıştır.¹⁵ Bu çalışmaların ortak noktası geçmişten günümüze yaşlıların temsilinde hafif bir artış olduğu ve yaşlılara ilişkin negatif stereotiplerin azaldığı, fakat ülkelerin gerçek demografik verileriyle televizyonda yansıtılan demografik dağılımın yaşlı temsilleri açısından tutarsız olduğudur. Toplumsal cinsiyet lensini ekleyerek kadın ve erkek yaşlı yetişkin temsillerine bakan çalışmaların tümü kadınların erkeklere kıyasla medyada daha az temsil edildiklerini ve daha olumsuz şekillerde yansıtıldıklarını belirtmişlerdir.¹⁶

⁹ Loos ve Ivan, "Visual Ageism in the Media", 164.

¹⁰ P W Dail, "Prime-time television portrayals of older adults in the context of family life.", *The Gerontologist* 28, sayı 5 (Ekim 1988): 700.

¹¹ A.g.e.

¹² TÜİK, "Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015", 2015.

¹³ Sevilay Çelenk, "Aşk-ı Memnu'dan Aşk Memnu'ya yerli dizi serüvenimiz", *Birikim*, sayı 256/257 (2010): 21.

¹⁴ Türkiye'deki televizyon dizilerine dair kapsamlı bir sayı için bkz. Sevilay Çelenk vd., "Memleket dizileri: Para, arzu, yalan", *Birikim*, sayı 256-257 (2010): 18-89.

¹⁵ Virpi Yläne, "Representations of ageing in the media", içinde *Routledge Handbook of Cultural Gerontology*, ed. Wendy Twigg, Julia and Martin (London: Routledge, 2015), 369-76. Loos ve Ivan, "Visual Ageism in the Media".

¹⁶ Yan Bing Zhang vd., "The Portrayal of Older Adults in Advertising", *Journal of Language and Social Psychology* 25, sayı 3 (25 Eylül 2006): 264-82; JoEtta A. Vernon vd., "Media Stereotyping: A Comparison of the Way Elderly Women and Men Are Portrayed on Prime-Time Television", *Journal of Women & Aging* 2, sayı 4 (21 Şubat 1991): 55-68.; Latika Vasil ve Hannelore Wass, "Portrayal of the Elderly in the Media: A Literature review and implications for educational gerontologists", *Educational Gerontology* 19, sayı 1 (Ocak 1993): 71-85.

Örneğin, görsel medyadaki yaşlı temsilleri özelinde var olan yazını incelediğimizde, ilk dikkat çeken Dail'in en çok izlenen saatlerdeki (*prime time*) aile odaklı programlarda yer alan yaşlılık temsillerine, içerik analizi metodu ile baktığı makalesi.¹⁷ Dail, araştırması sonucunda yaşlıların temsilinin yıllar içerisinde giderek iyileştiği yargısına varmıştır. Fakat bununla birlikte, erkeklerin, kadınlara göre çok daha baskın ve güçlü yaşlı karakterlerde olduğunu dile getirmiştir.¹⁸ Benzer şekilde, Alman televizyon kanallarındaki *prime time* saatlerde yayınlanan pembe dizilerdeki yaşlıları inceleyen başka bir araştırmaya göre, yaşlılar, diğer yaş gruplarına göre oldukça az temsil edilmektedir ve edildiklerinde de genelde tipik bir şekilde, örneğin yaşlı erkekler zengin doktorlar olarak, yaşlı kadınlar da geleneksel rollere uygun temizlikçi kadın rollerinde resmedilmiştir.¹⁹

Yaşlı karakter temsili ile izleyici algısı arasında ilişki kuran önemli bir çalışma ise Disney filmlerindeki yaşlı karakterler üzerine olan güncel araştırmadır.²⁰ Oldukça geniş bir kitleye hitap eden Disney filmlerinden yola çıkarak, 20 tane film için içerik analizi yapılmış ve bunun yanı sıra filmlerin izleyici kitlesini temsil eden 28 genç yetişkin ile odak gruplar yapılarak derinlemesine sorular sorulmuştur. Sonuçta, yaşlı karakterlerin Disney filmlerinde yer aldıkları fakat çeşitlilikten yoksun oldukları ve küçük rollerde oynadıkları sonucuna varılmıştır. Oldukça az çalışmanın izleyici algısını da kapsadığını dile getiren Atkinson ve Plew, çalışmalarındaki odak grup katılımcılarının Disney filmlerindeki yaşlı karakterleri genelde hatırlamadıklarını ya da stereotipik ipuçları ile hatırladıklarını ortaya koymuşlardır. Karakterin temsil gücünü ölçmenin önemli bir ipucu olan izleyicinin hafızasındaki yeriyle ilişki kurarak alana yeni bir perspektif sunmuşlardır.

Türkiye'deki yazını incelediğimizde, yaşlıların temsil edilmesi ve temsil ediliş biçimleri farklı kitle iletişim araçlarına konu olmuştur. Hem gazete haberleri ve reklamlarda,²¹ hem mizah

¹⁷ Dail, "Prime-time television portrayals of older adults in the context of family life."

¹⁸ Dail, "Prime-time television portrayals of older adults in the context of family life.", 705.

¹⁹ E.-M. Kessler, C. Schwender, ve C. E. Bowen, "The Portrayal of Older People's Social Participation on German Prime-Time TV Advertisements", *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences* 65B, sayı 1 (01 Ocak 2010): 97-106.

²⁰ Jaye L. Atkinson ve Melissa S. Plew, "Present, Perceived as Old, but Not Memorable: Analysis and Perceptions of Older Characters in Animated Disney Films", *International Journal of Humanities and Social Science* 7, sayı 6 (2017): 1-12.

²¹ Gönül Demez, "Gençlik İdeali: Anti Aging Uygulamaları ve Değişen Yaşlılık Algılarının Medyada Temsili", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 5, sayı 1 (2012): 94-120; Yelda Özlem Gönen, "2000'li Yılların Başında Türk Televizyonlarında Yaşlı İnsan İmgesi" (Akdeniz Üniversitesi, 2005); Şule Yüksel Özmen, "Türk Kültüründe Yaşlılığın Yeri ve Medyayla Yaşlılığın Değişen Konumu", *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 25, sayı 100 (2013).

dergilerinde,²² hem de sinema²³ ve televizyon dizilerinde²⁴ yaşlıların temsiline içerik analizi yöntemiyle bakılmıştır. Bu çalışmaların ortak özelliği ise genelde yaşlılığın istenmeyen bir durum olarak gençlik ideali ile zıt konumlandırılışı ve negatif stereotipler ile yaşlılık mitlerini besler bir biçimde kurgulandıkları olmuştur.

TÜSİAD'ın oldukça geniş kapsamlı, 161 yerli dizi karakterine baktığı araştırmasında 65 yaş ve üzeri karakterler toplamın sadece %2'sini oluşturmaktadır. Odağına toplumsal cinsiyeti alan bu çalışma özellikle kadınların, yaşlarının ilerlemesi ile beraber ekranda görünümünün erkeklere göre azaldığının ve kadınların “genç” olarak ekranda var olmalarının istendiğine dair ön kabulün olduğunun altını çizmektedir.²⁵ Bununla beraber “dul” olma rolünün erkeklere oranla, kadınlara daha fazla verilmesi yine yaşlılık ve toplumsal cinsiyet kesişiminde bir unsur olarak yer almaktadır.

Yaşlı dizi karakterleri üzerine Kılınç ve Uztuğ yaptıkları çalışmada yaşlı erkek karakterlerin kadınlara göre daha görünür olduğunu ve yaşlı kadınlara yönelik güçsüzlük ile ilişkili stereotipleştirmenin oldukça yaygın olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna ek olarak yaşlılık veya yaşlanma mitleri olarak adlandırılan depresyon, yalnızlık, huysuzluk, hastalık ve engellilik de öne çıkan unsurlar olmuştur. Aile eksenli konumlandırılan yaşlıların daha küçük rollerde yer almaları da araştırmanın bir sonucu olarak yaşlılara dair kalıpların ekranlara yansıdığı sonucuna ulaşmaktadır.²⁶

Her ne kadar dizilerdeki temsillere dair çalışmaların arttığını görsek de bu alandaki çalışmalar özellikle yaşlı temsili ve bu yaşlı temsilin izleyici algısını nasıl şekillendirdiği konusunda henüz çok kısıtlı kalmaktadır. İzleyici algısı ile yaşlılık temsillerinin ilişkisinin ne yönde olduğunu yakalayamamaktadır. Bu nedenle yazının ilerleyen bölümünde, yerli dizilerdeki yaşlılığı, yaşlılık mitleri ve görsel yaşlılık kavramları ışığında inceleyerek ve online anket sonuçlarıyla ilişkilendirerek izleyicinin yerli dizilerdeki yaşlılık ve yaşlı karakter algısını anlamak amaçlanmaktadır.

²² Demir, “Mizah Dergilerinde Yaş Ayrımcılığının Yeniden Üretimi”; T. Tuncal vd., “Yaşlılara Bakış Açısının Karikatürlerdeki İzdüşümü Konusunda Uzman Görüşleri”, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi* 10, sayı 1 (2017): 43–50.

²³ H. Kuruoğlu ve S. Salman, “Medyada Yaşlılık Ve Türk Sinemasında Yaşlılık Temsili”, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* 2, sayı 3 (2017): 1–23; Arzu Ertaylan, “1990 Sonrası Türkiye Sinemasında Yaşlılık Temsilleri”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication* 6, sayı 1 (01 Ocak 2016): 1–20..

²⁴ Özgür Kılınç ve Ferruh Uztuğ, “Televizyon Dizilerinde Yaşlılığın Temsili”, *Sosyoloji Dergisi*, 36, sayı 2 (2016): 477–506.

²⁵ İ. ve Açalı, “Televizyon Dizilerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırması”, 27.

²⁶ Kılınç ve Uztuğ, “Televizyon Dizilerinde Yaşlılığın Temsili”, 500.

Yerli Dizilere Yeni Bir Bakış: Yaşlılık Mitleri ve Görsel Yaşçılık

Dizilerdeki yaşlı karakterleri ve yaşlılığın görselleştirilmesini tartışmayı iki önemli kavram ışığında sürdürebiliriz: yaşlılık mitleri ve görsel yaşçılık. Aslında birbiriyle oldukça ilişkili olan bu iki kavramdan ilki, yani yaşlılık mitinin esas varsayımları birçok kültüre için bir biçimde yaşlı bireylerin şu özelliklere sahip olduğu üzerinedir: sağlık durumu kötü, hasta veya engelli olması; bunaklık veya hafıza kaybı yaşaması; dinç ve zinde olmaması; kişiliklerinin katı-ınatçı olması, huysuz olması, yalnız ve depresif kişiliğe sahip olması; cinsiyetsiz ve cazibesiz olması; üretken faaliyetlere katılmaması; değişime ve öğrenmeye kapalı olması.²⁷ Bu mitler yaşlılığın ve yaşlanmanın, alternatif ve yeni gelişmekte olan gerçekliklerini ve aynı zamanda yaşlanmanın karmaşıklığını örtetek maskeleymektedir.²⁸ Popüler kültür mecraları, reklamlar, TV dizileri de bu mitlerin ve stereotiplerin oluşumunda ve güçlenmesinde etkin mecralardır.

Yaşçılık (veya yaş ayrımcılığı, *ageism*) kavramı ise, genel anlamda bireylerin yaşı dolayısıyla ayrımcılığa uğramasını ifade etmektedir.²⁹ Bireylerin yaşı dolayısıyla uğrayabileceği bu ayrımcılık, elbette sosyal, kültürel ve ekonomik bağlama göre değişkenlik göstererek her yaş grubundan bireyin başına gelebilir, ancak yaşçılık kavramı yaygın olarak yaşlı bireylerin yaşlı olmalarından dolayı uğradıkları ayrımcılığı tanımlamak için kullanılmaktadır. Medya kanalıyla ise, yaş ayrımcılığı ile ilgili mitlerin ve stereotiplerin kolayca aktarıldığı, yerleştirildiği ve pekiştirildiği düşünülmektedir.³⁰ Loos ve Ivan'ın kullandığı “görsel yaşçılık” (*visual ageism*) kavramı, yaşlıları görsel olarak az temsil etmenin ya da önyargılı bir şekilde tanıtmanın sosyal uygulamasını tanımlamak için elverişlidir.³¹

Buna göre görsel medyada var olan görsel yaşçılığın üç önemli tezahürü vardır. İlki, yaşlı bireylerin küçük ve yan rollerde temsil edilmesidir. Filmlerde ve dizilerde yaşlı bireyler çoğunlukla ikincil rollere tercih edilir ve baş rollerde yer alamazlar. Hikayenin ana kurgusu genelde genç veya orta yaş bireylerin hikayesi üzerinden ilerler. Hikayenin ana seyrinde, yaşlı

²⁷ James E. Thornton, “Myths of Aging or Ageist Stereotypes”, *Educational Gerontology* 28, sayı 4 (Nisan 2002): 301–12; G. G. Kay, “Myth as truth”, *The Globe & Mail*, 1999; Jocelyn Angus ve Patricia Reeve, “Ageism: A Threat to ‘Aging Well’ in the 21st Century”, *Journal of Applied Gerontology* 25, sayı 2 (29 Nisan 2006): 137–52, <https://doi.org/10.1177/0733464805285745>; Tom Robinson, Bob Gustafson, ve Mark Popovich, “Perceptions of negative stereotypes of older people in magazine advertisements: comparing the perceptions of older adults and college students”, *Ageing and Society* 28, sayı 2 (03 Şubat 2008): 233–51; G. P. Mulley, “Myths of ageing”, *Lancet* 350, sayı 1160 (1999).

²⁸ Kay, “Myth as truth”; Dafna Lemish ve Varda Muhlauer, “‘Can’t Have it All’: Representations of Older Women in Popular Culture”, *Women & Therapy* 35, sayı 3–4 (Temmuz 2012): 166.

²⁹ R. N. Butler, “Age-Is: Another Form of Bigotry”, *The Gerontologist* 9, sayı 4 Part 1 (01 Aralık 1969): 243–46.

³⁰ Demir, “Mizah Dergilerinde Yaş Ayrımcılığının Yeniden Üretimi”, 60.

³¹ Loos ve Ivan, “Visual Ageism in the Media”, 164.

karakterleri hikayenin tamamlayıcı parçaları olarak yan rollerde görürüz. Görsel yaşlılığın ikinci tezahürü ise, yaşlı bireylerin gerçekçi olmayan gösterimleridir. Genelde yaşlılığın ve yaşlanmanın gerçekliğinden bağımsız olarak, yaşlı karakterler abartılı ve çarpık şekilde yer alır. Örneğin gerçek hayatta yaşlı bir bireyin sosyal olarak aktif olabilmesi, arkadaşlıklar ve ilişkiler yaşayabilmesi, ancak görsel medyada yaşlanmanın gerçekliğine tezat olarak yaşlanmanın adeta bir olağan sonucu gibi yaşlıların asosyal ve aseksüel portrelenmesi gösterilebilir. Üçüncüsü ise yaşlı bireylerin aşırı homojenize şekilde karakterleştirilmesidir. Örneğin dizilerdeki yaşlı karakterlerin temsiline baktığımızda çoğunluk için belli özellikleri sayabiliriz. Genel bir yaşlı stereotip olduğunu gözlemleyerek, yaşlı bireylerin bu stereotip çerçevesinde homojen sunulduğunu ve dizi boyunca bu özelliklerini koruduğunu ve değişime uğramadığını söyleyebiliriz.

Bu iki kavramın yerli dizilerdeki yaşlıların görselleştirilmesini incelemede ve izleyici algısı ile bu görselleştirme arasında bir ilişki kurmada faydalı olacağını düşündük. Öncelikle yerli dizi izleyicisinin yaşlılık algısının nasıl olduğu ve daha sonra dizilerden hafızasında kalan “yaşlı karakterler” ve dizide olma biçimleri üzerine soruların olduğu bir anket çalışması yaptık.

Yerli Dizilerdeki Yaşlı Karakterler Üzerine İzleyici Algısına Yönelik Anket Çalışması ve Sonuçları: Yerli Dizilerde Görsel Yaşlılık

2019 yılı Nisan ayında, online anket çalışması ile toplam 430 katılımcıya³² Türkiye yapımı dizilerde yaşlı karakterlerin yansıtılmasına ve izleyici tarafından algılanmasına yönelik 14, bir kısmı açık uçlu olup bir kısmı da çoktan seçmeli olan soru sorular hazırladık. Anketin ilk bölümünde yerli diziler üzerinden, kime yaşlı denebileceğini araştırdık. Yerli dizileri düzenli takip eden kişilerin yanıtlarını değerlendirdiğimiz anketin ikinci bölümünde ise, katılımcı 430 kişi içerisinde, 350’si ilk akla gelen yaşlı karakter sorularına en az iki dizi ve eşleşen iki karakter yazmış ve bu 350 kişi içerisinde yazdığı karakterlerin özelliklerini detaylı

³² Googleforms ile yaygınlaştırdığımız anketin katılımcılarının demografik profiline baktığımızda; katılımcıların %72’si kadın, %28’i erkek, katılımcıların %2,5 18 yaş altı, %15’i 18-25 yaş, %41,9’u 26-35 yaş, %12,9’u 36-45 yaş, %9,7’si 46-55 yaş, %15,7’si 56-65 yaş, %2,3’ü de 65 yaş üstü bireylerden oluşmaktadır. Eğitim seviyesine göre bakıldığında ise en son bitirdiği okula göre; %3 ilkokul-ortaokul, %6,2 lise, %56,7 lisans derecesi, %34,1 yüksek-lisans doktora olarak gerçekleşmiştir. Anketin Türkiye toplumuna dair bir temsil iddiası yoktur. Katılımcılara kartopu örnekleme ile ulaşılmıştır. Anketin hedefleri açısından önemli olan katılımcıların yerli dizilerdeki yaşlı karakterlere hakim olması ve dolayısıyla yerli dizileri takip ediyor olmasıdır. Bu nedenle, hedeflenen kitlenin/katılımcıların "yerli dizileri takip eden ve yerli dizilerdeki yaşlı karakterlere dair bilgi sahibi" olmasıdır. Sorulan sorular ile katılımcılar içerisinde bu eleme yapılmıştır ve detaylı tanımlayabilen katılımcılar üzerinden sonuçlar analiz edilmiştir. Ancak bu hedefleme stratejisi peşi sıra şu kısıtı getirmektedir: Anket katılımcıları güncel dizileri öncelikle hatırladığından diziler ve yaşlı karakterlerle ilgili güncel dair sonuçlar çıkmaktadır.

tanımlayabilen³³ 234 kişi olmuştur. Bu nedenle, yerli diziler üzerinden izleyici algısını bu 234 kişinin yanıtlarına göre inceledik.

“Yaşlı” kime deniyor?

Kime yaşlı denilebildiği ve kimlerin yaşlı olarak algılandığı, popüler kültürün içine yerleşik bir konu olması bakımından önemli bir kategorik soru. Aynı zamanda bu soru, toplumların yaşlılığa bakış açılarının farklılaşmasını da beraberinde getiriyor. Yaşlılığı belirlemiş olan 60 ya da 65 yaş kategorisinin,³⁴ ülkelerin ekonomik ve politik bir ilişki çerçevesinden kurguladıkları emeklilik sistemleri ile açıklayan Tufan,³⁵ bu kavramın, günümüzde iletilemek istenen emeklilik yaşı sınırı ile birlikte düşünüldüğünde aslında muğlak bir kavram olduğunun altını çiziyor. Gerçekten de 2017 Dünya Ekonomik Forumu’nun gündem maddelerinden biri, özellikle gelişmiş ülkelerde emeklilik yaşının 70’e çekilmesinin gerekli olduğuydu.³⁶ Biyolojik bir belirlemeden ziyade işgücü piyasaları ve finansal piyasalar üzerinde etkisi olması dolayısıyla emeklilik yaşının yükseltilmesi, yaşlılığın eşiklerine dair bir belirleyici olurken, emeklilik yaşının yukarı çekilmesiyle birlikte çalışan tarafında endişe yaratan yeni bir belirsizliğin de konusu oluyor.³⁷ Yaşlılık ve yaşlanma bilimi olan gerontoloji açısından bakıldığında ise, yaşlıları 65 yaş ve üzeri, topyekun kategorilendirerek çalışmak oldukça sorunlu gözüküyor. 67 yaşında biri ile 89 yaşında olan birinin tecrübeleri ve ihtiyaçları oldukça farklılaşabileceğinden, yaşlanan nüfusu belli alt kategorilerle değerlendirmek gerekebiliyor.³⁸

Tüm bu yaşlılığın eşiklendirilmesi tartışmasından yola çıkarak, anketin ilk kısmında, bir izleyici olarak değerlendiren anket katılımcısının, dizideki bir karaktere “yaşlı” diyebilmek için bu karakterin hangi yaş üstü olması gerektiğini sorarak yaşlılık algısını öğrenmeye çalıştık. Seçenekleri 10’ar yıl arayla, 40+, 50+, 60+, 70+ ve 80+ olarak belirttik. Gelen cevaplar içerisinde dikkat çeken husus, anket katılımcısının demografik verisine ve özellikle

³³ Detaylı tanımlamayı belirlemek için kişilerin seçtikleri karakterlere dair 10 şıklı karakter özelliği listesinden (ve açık uçlu diğer seçeneğini doldurmuş olanlar da dahil olmak üzere) en az 2 özellik seçmiş olan yanıtları inceledik.

³⁴ Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)’nün yaşlılık tanımına göre yaşlılık 65 yaş ve üstü kabul edilirken, Birleşmiş Milletler 60 yaş ve üzerini bu kategoride değerlendiriyor.

³⁵ İsmail Tufan, “Yaşlılık ve yaşlanma üzerine bir gazetecinin sorularına gerontolojik cevaplar”, *GeroBarometre*, 2017, www.akdeniz.edu.tr/duyuru/bhim/ysllkysknma.pdf%0A%0A.

³⁶ BBC Türkçe, “Dünya Ekonomik Forumu: Emeklilik yaşı 70’e çıkarılmalı - BBC Türkçe”, *BBC Türkçe*, 27 Mayıs 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40066460>.

³⁷ Asya Saydam, “The Incompatibility of the Pension System and the Labour Market in Turkey”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 20, sayı 4 (04 Temmuz 2018): 332–48, <https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1385285>; Asya Saydam, “Changing Retirement Patterns In Turkey: A Comparative Study Of Metal And Municipal Sector Workers” (Boğaziçi Üniversitesi, 2015), 78–98.

³⁸ Ian. Stuart-Hamilton, *An introduction to gerontology* (Cambridge University Press, 2011), 400.

kendi yaşına göre, yaşlı algısının değişiyor olması. Örneğin, genç anket katılımcılardan, 18-25 yaş arası katılımcıların %80'i yaşlılığı 50-60 yaş üstünden başlatırken, 55-65 yaş arası katılımcıların %81'i yaşlılığı 70-80 yaş üstü yelpazeden başlatmaktadır. Ankete verilen cevapları bütüncül düşündüğümüzde, yaşlılık algısının çeşitlendiğini fakat büyük çoğunluğun yaşlılık sınırını 60 yaş ve üstünde olarak algılandığını söylemek mümkün.

Yerli diziler üzerinden yaşlı algısının incelenmesi

Anketin ikinci bölümü katılımcıların, yerli dizilerdeki yaşlı karakter temsilini yeterli bulup bulmadığı ve bu karakterleri dizi senaryosu içerisinde önemli veya başrol olarak görüp görmediği üzerinedir. Bu sorular ile görülmek istenen, aslında içerik analizi yöntemi ile daha önce yapılmış çalışmalara yeni bir bakış açısı sunarak, içeriğin izleyici tarafından nasıl yorumlandığı ve izleyicinin yaşlı karakterleri nasıl konumlandığını anlamaktır. Yapılmış çalışmalar yerli dizilerde yer alan yaşlı karakterlerin, çeşitli kıstaslara göre (ekranda yer aldığı süre, başrol olup olmaması, demografik özellikleri, kurduğu ilişki biçimleri, stresli olup olmaması, stresin türü ve yönü, yaşlanma mitleri vb.) yaşlı karakter temsilini yeterli bulmaz iken, izleyiciye göre bu algının nasıl olduğunu tartışan çalışma bulunmamaktadır.³⁹

Anketin devamında, anket katılımcılarına akıllarına gelen yerli dizilerde oynayan ilk iki yaşlı karakter ve bu karakterlerin hangi özellikleri ile temsil edildiğini açık uçlu olarak sorduk. 234 kişinin detaylı tanımlayabildiği ve açık uçlu olarak aklına gelen ilk yaşlı karakterden biri olarak yazdığı 108 tanesi, yani neredeyse akılda kalan her iki karakterden biri *İstanbul Gelin* dizisinde İpek Bilgin'in canlandığı Esmâ Boran karakteridir. Esmâ Boran'ı seçen 108 yanıtın 104'ü, bu karakterin hikayesinin dizideki en önemli hikayelerden biri olup olmadığı sorusuna 'evet' yanıtını vermiştir.

Diğer ilk akla gelen ve 30 üzerinde tekrarlanan önemli yaşlı karakterler ise dizi isimleri ile birlikte şu şekildedir: 49 kere belirtilen Ramiz Dayı – Ezel, 34 kere belirtilen Ali Rıza Bey – Yaprak Dökümü, 31 kere belirtilen Firdevs Yöreoğlu – Aşk-ı Memnu.⁴⁰ Katılımcılara akılda kalan karakterleri karakter özellikleri ile birlikte yazmaları istendiğinde ise yaşlı karakterlerin otoriter, karizmatik, sağlıklı ve aksi olduğunu söylemek mümkündür.

³⁹ Yaşlılarla ilgili izleyici algısına yönelik bir çalışma bulunmamakla birlikte, Ünlü ve Aslan'ın çalışması yerli dizilerdeki kadın rollerine 15 kadın dizi izleyicisi ile yüz yüze görüşmeler yaparak gerçekleşmiştir. D. Gül-Ünlü ve P. Aslan, "Türk Televizyon Dizilerindeki Kadın Rollerine Kadınların Gözünden Bakmak", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 1, sayı 1 (2016): 191–206.

⁴⁰ Yine burada hatırlatmakta fayda var ki, sonuçların güncel diziler üzerinden çıkması anket katılımcılarının güncel dizilere dair hafızasının taze olması, sonralık etkisi (*recency effect*) ile ilgilidir.

İzleyicinin aklında yer eden yaşlı karakterlerin, görece aykırı olduğu tespiti yapılmıştır. Ancak her ne kadar böyle de olsa, anket sonuçlarından yola çıkarak, Loos ve Ivan'ın medyada görsel yaşlılık çalışmasında belirttiği gibi, yaşlı karakterlerin Türkiye'deki yerli dizilerdeki temsilinin ve görselleştirmesinin oldukça homojen olduğunu söylemek mümkün. Yani akılda kalan görece aykırı karakterler aslında homojenize özellikler ile görselleştirilen ve birkaç belli stereotipi temsil eden karakterlerdir ve karakter çeşitliliği sınırlıdır. Anket sonucu yukarıda adı geçen karakterlerin, genelde otoriter, aileye düşkün ve aksi karakterler olmaları yaşlı stereotiplerine örnek verilebilir. Fakat içerik analizine dayalı çalışmaların aksine, izleyici algısında yer eden yaşlı karakterlerin eşit oranda kadın erkek olması şaşırtıcıdır. Bu noktada, katılımcıların %72 ile kadın oluşunun bu cevabı etkiler nitelikte olup olmayışı ayrı bir araştırma konusudur.

Anketin devamında açık uçlu olarak katılımcılardan, bugüne kadar izlemiş oldukları yerli diziler içerisinde “istisnai/ezber bozan” bir yaşlı karakteri dizi ismi ile birlikte yazmaları ve diğer dizilere kıyasla, bu karakterin hangi özelliklerinin veya hikayesinin hangi kısmının ezber bozduğunu açıklamaları istenmiştir. Bu soru için de en çok belirtilen karakter olan Esmâ Boran için gelen yanıtlar yaşlı karakterlerin izleyici algısında yer bulmasına dair önemli ipuçları vermektedir. Örneğin, açık uçlu olarak verilen cevaplar arasında, “Aktif, aşka ve hayata açık bir karakter olması.”, “Yaşlı olmasına rağmen şık, güzel, bakımlı, hayatın içinde ve zevkli biri olması”, “Hem yaşlı, hem de kadın olarak hayata hala katılıyor, aşık oluyor, kendine şans tanıyor ve değişebiliyor olması”, izleyici algısında yaşlı karakterlerin yer etmesi için gereken özellikleri belirtir niteliktedir.

Bir yaşlı karakterin akılda kalması için, bu karakteri hangi özellikleri ile hatırlıyorsunuz sorusuna verilen cevaplardan yola çıkarak, yaşlı karakterlerin şu özelliklere sahip olması durumunda aykırı/ezber bozan olarak tanımlandığı ve bununla ilişkili olarak da akılda kaldığı görülmektedir: İlk olarak, dizinin başrollerinden veya hikayeyi kuran ve yönlendiren en etkin yaşlı karakterleri seçilmiştir. Ankete cevap veren her üç kişiden ikisi ilk akla gelen yaşlı karakterin hikayesinin dizideki en önemli hikayelerden biri olduğunu belirtmiştir. İkinci olarak, belirtilen karakterler karizma sahibidir. Genellikle katılımcılar tarafından bilge, otoriter, sevecen ve karizmatik özellikleri ile tanımlanmış yaşlı karakterler seçilmiştir. Üçüncü olarak ise, yaşlılık mitinin dışına çıkacak, yani yaşından beklenmeyen / aykırı / ezber bozan performans gösteren yaşlı karakterler seçilmiştir. Özellikle gençliğe atfedilen özellikleri varsa bir yaşlı karakterin akılda kaldığı tespiti yapılmıştır. Örneğin, aşık olan, romantik ilişkiler yaşayan, hayata aktif katılan yaşlı dizi karakterleri belirtilirken, yaşlılık mitinin temsili

olabilecek karakterlerin (hasta, engelli, depresif, yalnız, huysuz) izleyici algısında yer etmediği görülmüştür.

Görünmezlerin Kesişimine Aykırı Bir Yerli Dizi Karakteri: İstanbullu Gelin'deki Esmâ Boran

Anket sonuçlarından yola çıkarak vaka analizi için belirlenen dizi İstanbullu Gelin ve Esmâ Boran karakteri olmuştur. Neredeyse her iki katılımcıdan birinin hem akılda kalan karakter olarak detaylı tanımlayabildiği, hem dizinin en önemli karakterlerinden olduğunu belirttiği ve hem de ezber bozan karakter olarak tanımladığı Esmâ Boran, var olan yazında ve araştırmalarda belirtilen görsel medyadaki yaşlı stereotiplerine ve görsel yaşçılığa karşı ilginç bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu karakter, kadın ve yaşlı olması nedeniyle, görsel medyada görünmezliği pekiştiren bir kesişimi temsil eden bir karakter olarak yakından incelenecektir.

Dizinin başrollerinden İpek Bilgin'in canlandığı Esmâ Boran, eşini yıllar önce kaybetmiş, dört oğlu ile birlikte Bursa'da büyük bir konakta yaşayan 60'lı yaşlarında, ailesine düşkün, otoriter ve geleneksel değerlere bağlı bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailenin tarihine tanıklık etmiş bu konakta maaile birlikte yaşanması, çocukların vefat etmiş babalarının işini sürdürerek aile şirketi bünyesinde birlikte çalışmaları ve çocukların evlenseler de ayrı eve çıkmayıp aileleri ile birlikte yaşamaya devam etmeleri, geniş aile pratiğinin sürdüğünü ve sadece değerler bakımından değil, mekânın ve yaşayış biçimlerinin de oldukça geleneksel olarak kurgulandığını göstermektedir.

Ancak bu geleneksel portre, evin büyük oğlu Faruk'un (Özcan Deniz), diziye de adını veren modern, görece özgür, "İstanbullu Gelin" Süreyya'ya (Aslı Enver) aşık olması ve evlenmesi ile değişmeye başlar. İstanbul'dan ayrılarak konağa yerleşen Süreyya'nın varlığı ile - her ne kadar Esmâ Hanım ile sık sık çatışmalar yaşasalar da - konakta birçok dinamik (ve kişi) değişmeye ve dönüşmeye başlar. Buraya kadar, ana hikayesi ile herhangi bir geniş aile hikayesini andıran ve jenerasyonlar arası çatışmaya örnek olabilecek dizi, aslında hikayenin kadın ve yaşlı karakterlerinin daha yakından incelenmesi ile yerli diziler arasındaki ayırt edici özelliklerini ortaya koymaktadır.⁴¹

⁴¹ Resmi olmamakla birlikte İstanbullu Gelin'in en çok izlenen diziler arasında olmaması (bir kaynağa göre yıllık dizi reytingleri sıralamasında 28.sırada, <https://www.dizisi.info.tr/yillik-dizi-reytingleri.htm>, 22-28 Nisan 2019 haftası için bir başka kaynaktan da 26. sırada yer almaktadır; <https://1001dizi.net/haftalik-dizi-reytingleri>) dizinin barındırdığı aykırı karakterlerle ilişkisini de düşünmeye değer kılmaktadır.

Geleneksel bir yaşlı karakteri temsil eden Esmâ Hanım'ın, çocukluk aşkı Garip (Tamer Levent) ile sevgili olması, yaşlı karakterlerin asexüel tasvirine aykırı bir hikaye ortaya koyar. Oğulları 60lı yaşlarından sonra annelerinin romantik bir ilişkisinin olmasına ve bu ilişkiyi yaşamak istemesine büyük bir tepki gösterse de, verdikleri mücadele sonucunda kendilerini ve ilişkilerini kabul ettiren Esmâ Hanım ve Garip Bey evlenerek konakta birlikte yaşamaya başlar. Aşkın, genç ve orta yaş karakterler üzerinden anlatıldığı hikayelerin (neredeyse her dizide) çoğunluğu yanında, yıllar evvel eşini kaybetmiş 60lı yaşında bir kadının romantik bir ilişkisinin olması, bunu tamamı erkek olan ve bu ilişkiyi reddeden çocuklarına mücadele ile kabul ettirmesi, Esmâ Hanım'ın yeniden (kına ve gelin hamamı gibi seremonileri de gerçekleştirerek) evlenmesi ve yeni eşi ile konakta yaşamaya devam etmesi, bir yaşlı karakter hikayesini oldukça "aykırı"laştırmaktadır.

Esmâ Hanım'ın varlıklı, aile şirketine söz ve fikir sahibi, dinç, geleneksel değerlere bağlı olsa da romantik bir ilişki yaşayan, hayata aktif katılan duruşu, bilinen yaşlı stereotipine, yani sağlıksız, bunak, yalnız, genelde uysal ve yoksul yaşlı profiline uymamaktadır. Genelde erkek ve yaşlı karakterlerde gördüğümüz otoriterlik, güçlülük ve baskınlık özelliklerini Esmâ Hanım'da, yani yaşlı bir kadın karakterde görmek ise yaşlılık mitine toplumsal cinsiyet temsilleri açısından baktığımızda şaşırtıcı bir başka durumu ortaya koymaktadır.

Bu araştırma ışığında yaptığımız ankete geri dönersek, anket katılımcılarının akıllarında kalan yaşlı yerli dizi karakterlerinin Esmâ Boran (İstanbul Gelin) ve Firdevs Yöreoğlu (Aşk-ı Memnu) hariç, tamamı erkek karakterlerdir. Bu anlamda İstanbul Gelin dizisinde her yaştan ve arka plandan birçok kadının olması ve birçok yaşlının dizinin hikayesini kuran ve ilerleten önemli karakterler olarak karşımıza çıkması önemlidir. Örneğin dizide çok ünlü ve iyi bir kariyer sahibi Ülfet Hanım'la tanışırız. Yaşlılar arası temsil farkını görmek açısından da Ülfet Hanım önemli bir karakterdir; modern, ünlü, TED konuşmaları yapan, henüz genç bir kadinken ailesini terk edip meydan okumuş bir yaşlı iken, Esmâ Hanım onun yanında klasik döpiyesleri ve ailesiyle mücadele etmek yerine onların istediği kişi ile evlenen daha geleneksel bir portreyi temsil eder. Dizide bu karakterlerin yanında, Reyhan (Semra Dinçer) ve Kıymet (Nergis Çorakçı) gibi, aynı kuşağın temsilcisi birçok karakter bulunmakta ve hikayenin önemli parçalarını oluşturmaktadır.

İstanbul Gelin dizisinden yola çıkarak, medya üzerinden yaşlılık temsillerine baktığımızda, dizideki yaşlı kadın karakterlerin, dizinin önemli bir parçasını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Hem dizi kurgusu içerisinde oldukça görünür olan hem de aşklarıyla, yaşadıkları değişimlerle ve mücadeleleriyle "aykırı" olan bu karakterler, görsel yaşlılığın çok dışında bir portre

çizmektedir. Yaşlılık mitine ve görsel yaşçılığın bileşenlerine aykırı olarak kurgulanmış bu dizi karakterleri aynı zamanda araştırma anket sonuçlarından yola çıkarak, seyirci algısında da yer bulmaktadır. Asıl önemlisi, seyirciye yani anket katılımcılarına, neden bu yaşlı karakterin akıllarında kaldığını sorduğumuzda bir önceki bölümde belirtilen cevaplar, karakterin bir “yaşlı kadın”dan beklenecek performansın çok ötesinde bir portre çizmesi olmuştur. Bu, dizinin alternatif bir yaşlı temsil portresi çizmesi ile izleyicide stereotip beklentisini ters yöne çevirme gibi ikircikli bir durum yaratmaktadır. Bu ikiliğin, izleyicide yaşlılığa ilişkin olumlu bir algı oluşturması ise şüphesiz kaçınılmazdır.

Sonuç Yerine

Bu çalışma ile yerli dizilerde resmedilen yaşlılığı, yaşlılık mitleri ve görsel yaşçılık kavramları ışığında inceleyerek, gerçekleştirdiğimiz anket çalışması ile izleyicinin yerli dizilerdeki yaşlılık ve yaşlı karakter algısını ölçmeyi amaçladık. Hem küresel hem de Türkiye özelinde yapılan çalışmalar medyada yaşlılık temsillerinin yaşlıların nüfusa oranında yaşanan artış ve yaşlılığa ilişkin gelişen farkındalık düşünüldüğünde yetersiz olduğunu, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz bir portre çizildiğini, yaşlıların homojen biçimde temsil edildiklerini ve bu temsillerin negatif stereotipleri pekiştirdiğini göstermekte.

Anket çalışması ile yapmak istediğimiz, yerli dizi karakterlerine ilişkin yeterli bilgiye sahip katılımcıların anımsadıkları yaşlı karakterleri tanımlayabilmelerini ve yaşlılık ile ilişkilendirerek karakterlerin nasıl olduklarını izleyici algısında ölçebilmektir. Ancak elbette bu anket çalışmasının bir takım kısıtları vardır. İzleyici algısının daha detaylı ölçümü için anket katılımcıları ile derinlemesine mülakatlar yapılması gerekmektedir. Bunun yanında yaşlılığı, gündelik gerçekliğin temsiline ne derece yakın bulup bulamadıkları da ölçülebilir. Kısıtların yanında, anket sonuçlarının var olan yazın eşliğinde tekrar düşünülmesi ile yaşlıların görünürlüğüne ilişkin önemli bulgular sağlamıştır. Yerli dizilerdeki yaşlı karakter temsili ile izleyici algısının ilişkili olduğunu, yaşlılık mitleri ve negatif stereotipler çerçevesinde görünürlük kazanan yaşlı karakterlerin seyircinin aklında kalmadığını, aksine görsel yaşçılık kavramının bileşenlerine aykırı bir karakter çizmenin seyircinin aklında kalan karakter imgesini pekiştirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla yerli dizilerde daha gerçekçi yaşlı karakter temsillerine ihtiyacımız olduğu söylenebilir.

Yaşlıların hem kendilerinin hem de gerçekliklerinin görsel medyada temsil edilmediğinin ve yaşlılık mitleri ile görsel yaşçılığın bunun önemli göstergelerinden ve sebeplerinden olduğunun altını çizmiştik. Yazının başında alıntı yaptığımız, ABD yapımı *Grace and*

Frankie dizisinin başrollerinde yaşlı karakterlerin olduğu ve yaşlılığa dair gündelik hayat pratiklerinin irdelendiği düşünüldüğünde, en azından uluslararası medya mecralarında yaşlılığa dair değişen tezahürlerin ortaya çıktığını söylemek mümkün. Diziden alıntı yaptığımız bölümde ise (Yaya Geçidi isimli 5. Sezon 4. Bölüm) kamusal alanda yaşlı olmanın tezahürlerine, yaya trafik ışıklarının hızlı yürümekte güçlük çekebilen yaşlılar için kısa ve yetersiz kalmasına değiniliyor. Bölüm, dizinin başrolündeki yaşlı kadınlardan birinin trafik ışığının ne sürede yanacağını yeniden tespit edilmesi için belediyeye başvuru yapması ve ölçüm yapılacağı gün arkadaşlarını örgütleyerek yaya ışığının yanma süresini uzattırmayı başarmaları ile son buluyor.

Dizi, özellikle kadınların ana akım temsillerinin dışına çıkma konusunda başarılı oluyor⁴² ve tüm kadınların yaşlılık konusunda endişeli olduğu, genç görünmeye ve davranmaya kafasına takmış olduğu fikrine karakter çeşitliliği ve derinliği ile meydan okuyor.⁴³ Bu ve benzeri görüntüler ve anlatılar, izleyicileri katı ve sorgulanmamış olan meselelere bakmaya davet ediyor. *Grace and Frankie* ve benzer dizilere dair daha çok yolumuz olduğu kesin, ama seyircinin de yeni anlatılara açık olduğu ve aykırı karakterlere zihninde geniş yer verebildiğini ve bunun yaşlı algısını dönüştürücü gücü olduğunu unutmamak gerek.

⁴² Kathleen M. Woodward, “Performing Age, Performing Gender”, *NWSA Journal* 18, sayı 1 (1988): 162–89.

⁴³ Iolanda Tortajada, Frederik Dhaenens, ve Cilia Willem, “Gendered ageing bodies in popular media culture”, *Feminist Media Studies* 18, sayı 1 (02 Ocak 2018): 1–6.